

Любомира Ілійчук,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Lyubomyra Iliyчук,

Candidate of Pedagogics, assistant professor,
The Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

Лілія Ілійчук,

вчитель початкових класів
Верховинської ЗОШ-інтернат I-III ст.
Івано-Франківської обл.

Lilia Iliyчук,

Primary classes teacher
Verchovyna school-boarding I-III degree
Ivano-Frankivsk region

УДК 37.046.12 + 502.7

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ГІРСЬКИХ ШКІЛ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ КАРПАТ

MOUNTAIN SCHOOLS PUPILS NATURE CARE ACTIVITIES ORGANIZATION AS A NECESSARY CONDITION FOR CARPATHIANS SAVING

У статті наголошується на необхідності охорони природи підростаючим поколінням, що є актуальним в умовах гострої екологічної ситуації, яка набула сьогодні загальнопланетарного масштабу; визначено педагогічні умови організації природоохоронної діяльності учнів початкових класів; з'ясовано сучасний стан організації природоохоронної діяльності молодших школярів у гірській школі Українських Карпат.

В статті акцентується увага на необхідності охорони природи підростаючим поколінням, що є актуальним в умовах гострої екологічної ситуації, яка набула сьогодні загальнопланетарного масштабу; визначено педагогічні умови організації природоохоронної діяльності учнів початкових класів; з'ясовано сучасний стан організації природоохоронної діяльності молодших школярів у гірській школі Українських Карпат.

It is pointed in the article the necessity of nature care by young generation, which is actual in the condition a sharp ecological situation, that has gained today a generally great meaning; the pedagogical conditions for nature care activities organization for primary pupils are defined; it is found out the contemporary condition of nature care activities organization for primary pupils of mountain school of Ukrainian Carpathians.

Сьогодні активні екологічно необґрунтовані дії людини, нераціональне природокористування, прагнення якомога більше взяти від навколишнього середовища задля задоволення суспільних потреб призводять до невпинного наближення глобальної екологічної катастрофи. Тому виникає гостра необхідність у переосмисленні сутності екологічних проблем, подоланні наслідків екологічно недоцільних дій людини та їх недопущення у планетарному масштабі. У зв'язку з цим, невід'ємним напрямом економічного та соціального розвитку кожної держави повинна стати охорона навколишнього природного середовища задля забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людства. Важливим у даному контексті є здійснення заходів, спрямованих на збереження природи, захист життя і здоров'я людини від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання й відтворення природних ресурсів [1].

На сучасному етапі розвитку українського суспільства, демократизації та гуманізації його життя відбувається переосмислення сутності екологічних проблем, ухвалюються нормативно-правові акти, що регламентують охорону природного середовища, визначають правові, економічні та соціальні аспекти охорони природи в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. Згідно законодавства України про охорону навколишнього

природного середовища важливим завданням держави є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідація негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною українського народу (ст. 1) [1, 7]. Адже у Конституції України зазначається, що "кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля" (ст. 50), "кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі" (ст. 66), а обов'язком держави є "забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України" (ст.16) [2]. Поряд з цим, держава не залишається осторонь здійснення заходів щодо розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва у галузі охорони природи з іншими державами, а також у рамках природоохоронної діяльності ООН та організацій, що входять в її систему, урядових і неурядових міжнародних організацій [1, 47].

Інтерес до педагогічного аспекту взаємодії суспільства і природи, формування екологічної культури особистості постійно зростає. Про це свідчить посилений інтерес науковців до зазначеної проблеми, зокрема загальні положення екологічної освіти і виховання, формування екологічної культури особистості вивчали А. Волкова, О. Захлебний, І. Зверев, О. Лабенко, С. Лебідь, Н. Лисенко, І. Матрусов, О. Мащенко, Р. Науменко, Л. Печко, О. Пруцакова, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, І. Родигіна, М. Соннова, А. Степанюк, І. Суравегіна та ін.; формування певних компонентів екологічної культури учнів молодшого шкільного віку обґрунтували О. Варакута, Г. Волошина, Н. Горобець, І. Жаркова, С. Жупанин, Г. Ковальчук, О. Крюкова, Д. Мельник, Л. Нарочна, І. Павленко, Л. Різник, Л. Салєєва, Л. Селюкова, Г. Тарасенко, Т. Тарасова, Г. Ткачук, Л. Чистякова, Л. Шаповал та ін.; формування екологічної культури особистості шляхом її участі у природоохоронній діяльності є предметом досліджень А. Алексєєва, Н. Дуденко, Н. Жук, Б. Йоганзена, Є. Макарова, А. Момотової, Н. Рикова, Н. Родової, С. Павлюченко та ін. У даних дослідженнях науково обґрунтовано провідні теоретичні положення освіти в галузі охорони природного середовища і визначено конкретні шляхи їх втілення у практику. Сутність їх полягає у створенні таких педагогічних умов, розробці і запровадженні у практику форм конкретної участі кожної особистості в охороні довкілля, які б дозволяли ефективно здійснювати перебудову стосунків суспільства з природою та окремими її об'єктами на екологічно доцільну, формувати якісно новий тип поведінки у навколишньому середовищі, що базується на відповідальності за його стан, вмінні орієнтуватися у конкретній екологічній ситуації і знаходити доцільні шляхи подолання екологічних негараздів [3].

Одним із провідних шляхів попередження негативних впливів людської діяльності на природу є формування екологічно вихованої особистості на основі формування її екологічного мислення і культури, що втілює духовно-моральні цінності та визначає екологічно-моральні вчинки людини, спрямовані на збереження та охорону довкілля. Це забезпечується, згідно із Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища", загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням у галузі охорони природного середовища, в тому числі у дошкільних дитячих закладах, в системі загальної середньої, професійної та вищої освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів (ст. 7) [1, 10]. Тому нормативно-правова база, що діє в Україні, регулює основні напрямки розвитку і діяльності системи освіти і виховання в нашій країні і підтверджує право та необхідність конкретних кроків до активізації природоохоронної діяльності підростаючого покоління. Так, Законами України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про вищу освіту", "Про позашкільну освіту", Державною національною програмою "Освіта" (Україна XXI століття), Національною доктриною розвитку освіти України, Концепцією національного виховання, Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепцією неперервної екологічної освіти та виховання в Україні визначено, що центром навчально-виховної діяльності є дитина, а метою – виховання і розвиток творчого потенціалу та соціальної активності гуманістично спрямованої особистості, формування її системи цінностей, де цінність природи і людини визначаються як провідні. Звідси важливим завданням сучасної загальноосвітньої школи є залучення школярів до природоохоронної діяльності задля охорони і збереження природи рідного краю.

Для з'ясування сучасного стану здійснення учнями гірських шкіл природоохоронної діяльності та з метою подальшого удосконалення даної роботи було проведено анкетування з учителями Верховинської загальноосвітньої школи-інтернат I-III ст., яка має статус гірської школи. Так, здійснене анкетування дало змогу виявити, що регулятором практичної діяльності особистості у природному середовищі з його охорони більшість учителів вважає насамперед відповідальне ставлення до природи, наступними відповідно виступають наукові знання про природу та її охорону, дотримання норм і правил екологічно доцільної поведінки, практичні уміння і навички у галузі охорони природи, емоційно-ціннісне ставлення до природи.

Проведене нами опитування та анкетування передбачало визначення форм, методів і засобів навчально-виховного впливу вчителя на учнів молодшого шкільного віку з метою оволодіння ними природоохоронними знаннями, виховання у дітей емоційно-ціннісного, відповідального ставлення до навколишнього середовища, стимулювання та здійснення молодшими школярами природоохоронної діяльності, а також просвітницької роботи вчителя з батьками у сфері охорони довкілля. Результати здійсненої нами роботи дають змогу стверджувати, що у сучасних умовах вчителі початкової школи використовують наступні форми і методи:

- ознайомлення з природою та проблемами її охорони: розповіді та бесіди на природничу тематику, усні та письмові роботи на природознавчі теми, широке використання ілюстративного матеріалу, творів усної

народної творчості, уроки на лоні природи, заняття з образотворчого мистецтва та трудового навчання, екскурсії в природу, екологічні ігри, вікторини, конкурси, організація суспільно корисної праці дітей, зустрічі з природоохоронцями;

- формування емоційно-ціннісного ставлення до природи: читання віршів та оповідань природничого спрямування, написання творів, переказів, складання власних віршів і коротких оповідань, перегляд і обговорення журнальних і газетних повідомлень, конкурс малюнків, ігри, екскурсії, садження рослин і спостереження за їх розвитком, підгодівля птахів взимку, створення композицій на природоохоронну тематику, обговорення телепередач “В світі природи”;
- виховання відповідального ставлення до природи: систематичний інструктаж з правил поведінки у природі, робота учнів з додатковими зошитами з природознавства, ведення календаря спостережень за природою, наведення конкретних позитивних і негативних прикладів поведінки у природі, участь у шкільних та позашкільних природоохоронних заходах;
- стимулювання природоохоронної діяльності: усні та письмові подяки учням та батькам, грамоти, виставки кращих дитячих робіт на природоохоронну тематику, написання плакатів і листівок, визначення у класі “синоптика” (змінюється кожної чверті), ведення “Журналу корисних справ”, екскурсії в природу, читання творів художньої літератури та усної народної творчості;
- залучення до природоохоронної діяльності: збирання насіння квітів, догляд за кімнатними рослинами, виготовлення годівниць, вивішування годівничок для птахів та догляд за ними, посадка квітів, дерев та кущів, проведення “хвилин чистоти” у природі;
- просвітницька робота з батьками у галузі охорони природи: бесіди, спільні туристичні екскурсії учнівського і батьківського колективів, залучення батьків до озеленення класного кабінету і території школи, присутність батьків на відкритих уроках на природоохоронну тематику, залучення до проведення тематичних заходів, створення дітьми “пам’яток” стосовно охорони природи для батьків, участь батьків у екологічній агібригаді “Сполох”.

З метою виявлення рівня володіння молодшими школярами природоохоронними знаннями, емоційного ставлення до природи, дотримання норм і правил екологічно доцільної поведінки, здійснення дітьми природоохоронної діяльності нами було проведено анкетування з учнями початкових класів Верховинської загальноосвітньої школи-інтернат I-III ст. На підставі аналізу результатів анкетування учнів гірської школи можемо стверджувати, що:

1) школярі розуміють значення охорони природи для життя людини, включають у дане поняття насамперед охорону рослин і тварин, зменшення забруднення повітря і води, зменшення негативного впливу на ґрунти;

2) серед художніх творів природничого спрямування діти надають перевагу творам про опис краси природи рідного краю, а також про спосіб життя звірів і птахів;

3) під час екскурсій переважна більшість учнів звертає увагу на рослинний світ та спосіб життя тварин, а також на чистоту навколишнього середовища;

4) найбільше сучасних школярів не подобаються дії людини, що передбачають забруднення природного середовища сміттям, наступними відповідно виступають ламання гілок дерев і кущів, руйнування гнізд птахів та мурашників;

5) у навколишньому природному середовищі діти дотримуються таких норм і правил поведінки по мірі зниження для них значущості: “не руйнуй гнізда птахів”, “не залишай сміття в природі”, “не ламай гілок кущів і дерев”, “не лякай птахів і звірів”, “не руйнуй мурашники”, “не зривай квітів”;

6) стосовно природоохоронної діяльності то вона передбачає наступну послідовність по мірі зниження її виконання учнями: “підгодував взимку птахів”, “доглядав за рослинами”, “садив квіти”, “виготовив годівничку для птахів”, “посадив дерево або кущ”, “виросував лікарські рослини”.

Цікавою є оцінка вчителями рівня розуміння класним колективом важливості здійснення природоохоронної діяльності (за 12-бальною шкалою): 44,4 % – 10 б.; 27,8 % – 9 б.; 11,1 % – 8 б.; 11,1 % – 12 б.; 5,6 % – 11 б.

Отже, сьогодні у напрямі охорони природи загальноосвітня школа повинна сприяти вихованню у кожного школяра потреби усвідомленого дотримання норм відповідального ставлення до природи в особистій поведінці і різних видах діяльності; формуванню умінь і навичок бережливого використання, охорони і покращення природного середовища. Аналіз діяльності вчителів та учнів загальноосвітньої школи гірського регіону показав, що школярі володіють умінями оцінювати стан довкілля і найближчого природного середовища; здійснюють діяльність з охорони навколишнього середовища від забруднення і руйнування; дотримуються норм і правил культури поведінки у природі; володіють знаннями з попередження негативних наслідків у природному середовищі в результаті діяльності людей.

Природоохоронна діяльність виступає кінцевим етапом практичного втілення набутих знань, умінь і навичок з вирішення екологічних проблем, і водночас, – кінцевим результатом та рівнем сформованості інтелектуального, емоційно-ціннісного та діяльнісно-практичного компонентів екологічної вихованості особистості. Тому у сучасній загальноосвітній школі необхідно створювати умови для організації природоохоронної діяльності учнів, серед яких:

- утвердження у свідомості учнівської молоді важливості охорони навколишнього природного середовища як необхідної умови життєдіяльності людини;
- оволодіння молодшими школярами знаннями про природу та її охорону, виховання відповідального, емоційно-ціннісного ставлення до довкілля, формування практичних умінь і навичок охорони навколишнього середовища;
- використання у навчально-виховному процесі різноманітних форм і методів стимулювання і залучення учнів до практичної діяльності в галузі охорони довкілля;
- наповнення шкільних підручників та дитячих видань змістом, який сприяв би природоохоронному вихованню учнів, стимулював їх до здійснення природозберігаючої діяльності;
- визнання пріоритетними активність й самостійність учнів у здійсненні практичної діяльності в галузі охорони природи; виховання їх у дусі гуманного ставлення до довкілля;
- координація виховних зусиль навчально-виховних закладів, дошкільних і позашкільних установ, родини, культурно-громадських організацій задля оптимізації процесу формування у свідомості учнівської молоді необхідності охорони довкілля та здійснення природоохоронної діяльності.

Таким чином, діяльність школярів у природі як система наукових знань і практичних заходів, спрямованих на раціональне використання природних ресурсів, захист природного середовища від забруднення і збереження окремих природних об'єктів та комплексів від руйнування є результатом виявлення ставлень, критерій розвитку свідомості і почуттів, виразний показник соціальної активності дітей у ставленні до природи.

1. Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів / Відп. ред. І.О.Заєць. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 416 с.

2. Конституція України. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.

3. Спиридонов С.А. Космизм в прошлом и сегодня / С.А.Спиридонов. – СПб.: Нева, 2001. – 135 с.

